

Fent is, lent is

Bakos András

Skatulya

A mai Magyarországon nehéz úgy politikáról írni, hogy a sorok íróját ne sorolják be automatikusan egyik vagy másik nagy politikai táborba. A végletekig átpolitizálódott közélet a véleményt már nem önmagában létező egésznek, hanem valamely párt álláspontjával egyezőnek vagy azzal ellentétesnek tekintené. Az egyik párt valamely tettének elítélése rögtön a másik párthoz tartozónak tünteti fel a véleménnyről burkoltan vagy nyíltan véleményt mondó sajtó. A jelenlegi két táborra való szakadás, mintha nem is a véleményformálást, hanem a másikkal szembeni ellenvélemény megfogalmazását tekinti üdvösnek. A politikai pártokhoz való tartozás számos esetben nem értékek felvállalását, hanem futball drukkerek módjára piros vagy narancssárga csapathoz történő verődést jelenti.

A mai Magyarország rendkívül feszült politikai és társadalmi helyzetében ugyanakkor nagyon nehéz objektív, pártoktól független véleményt mondani. A nyilvánosságra került öszödi beszéd, az ellenzéki párt obstrukciós kísérletei után egyre több választóban merülhet fel a kérdés: melyiket válasszam. Elvileg jelenleg a békés építkezés hónapjait, éveit kellene élnünk, a 2009-es Európai Parlamenti választásokig. Nehéz, kampánymentes, reformokkal teletűzdelt időszakot, felkészülést arra, hogy élvezhessük az Európai Unió nyújtotta előnyöket. Ezzel szemben a rendszerváltás utáni időszak legfeszültebb napjait, hónapjait éljük, ahol honfitársaink köztereken randalíroznak, autókat gyújtanak fel, százmilliók károkat okozva az országnak. Mindenki felmerülhet a kérdés: miért éppen most jutott el a közhangulat odáig, hogy emberek egy bizonyos csoportja fizikai elégtételt próbáljon venni sérelmeiért. Az alábbiakban erre a kérdésre azzal a tudattal próbálunk választ adni, hogy ez az írás sem kerülheti el az előbbieken már vázolt skatulyázás sorsát.

A jóléti-paradoxon

A 2006-os parlamenti választások eredménye a változatlanulás változását hozta. A rendszerváltás óta mindig a másik irányba kilendülő politikai inga 2006-ban megállt. Ami, különösen az azóta történtek fényében, egészen biztos, hogy nem az előző ciklus kiemelkedő kormányzati teljesítményével magyarázható. A politikai inga a '98-as választások óta egyre kisebb mozgást végzett, míg végül 2006-ra megállt. Ennek okai persze nagyon sokrétűek, de megelégszünk annyival, hogy leszögezzük: ha az emberek hatalomban tartanak egy kormányt, akkor nyugalmat, békességet, s a jelen állapotok fenntartását szeretnék.

A jelen állapotok fenntartása egyben a kormányzati irányvonal megtartását is jelenti. A két Gyurcsány-kormány attitűdje között azonban óriásiak a különbségek és ezzel együtt vannak jelen az ellentmondások is. A „több mint kormányon maradás” jelszavából valódi „kormányváltás” lett, ennek minden következményét megtapasztalhattuk: a megszorító intézkedésektől kezdve, a kormányzati és köztisztviselők elbocsátásáig.

A miniszterelnök 2005-ös évértékelő beszédében mondta, hogy a „politikát felváltotta a politikai kommunikáció”. Ebben egyet is érthetünk vele. A kormányzati és ellenzéki szlogenek minden eddiginél primitívebbek voltak. Az IGEN illetve a Változás egyszavas „mondatai” persze arra is rávilágítottak (utólag), hogy egyik nagy pártnak sincsen kidolgozott ötlete például az államháztartás bajainak orvoslására. A pártok és a média véget nem érő „kiegyensúlyozott” hajszája végül a kormánypártok szoros győzelmét hozta.

A régi-új kormány a parlamenti választások megnyerését óriási határvonalnak

tekintette, miközben a lakosság fejében ez nem volt több népakarat-nyilvánításnál. Ez meglátszott az első forduló 2002-höz hasonlóan szoros eredményén is. A második fordulóban a szocialisták azonban meggyőző többséget kaptak a kormányzati intézkedések zömének véghez viteléhez. Az azután bekövetkezett hosszú kormányzati hallgatás aztán az egekbe nyomta a lakossági várakozásokat. A felmérések már a megszorító intézkedések nyilvánosságra hozatala előtt azt mutatták, hogy az emberek számítanak életszínvonaluk csökkenésére. Utólag láthatjuk, hogy ez sem volt más, mint sajátos magyar farkas-kiáltás. A magyar gazdaság legégetőbb problémái megfoghatatlannak bizonyultak az emberek számára. Nem értették, s valószínűleg most sem értik hogy emiatt miért kell, hogy megszorító intézkedések terheit rakják rájuk. Úgy tűnik a mindenkori kormányzat még mindig nem tanult meg egyensúlyozni lakossági és befektetői várakozások között. Medgyessy Péter akkor volt a legnépszerűbb, amikor népszerű jóléti intézkedésekkel felborította az államháztartás már akkor ingatag egyensúlyát. Ez a nehezen feloldható jóléti-paradoxon érhető abban az országban, amely sok évig a Kádár-rendszer hamis biztonságának illúzióit tudta magáénak.

Tehetlenségi erők

A választók többségétől megkapott bizalommal a második Gyurcsány-kormány erkölcsi kötelessége volt, hogy helyrehozza az előző kormányzati ciklus túlköltekezései által okozott problémákat. Ez azonban csak részben teljesült. A miniszterelnök – többek között – vitatott őszi beszédével eliminálta a szocialista frakció ellenállását. Így gyorsan neki tudott látni az államháztartás rendbetételének, de az erőteljes központosítási kísérletek valamint a társadalmi konszenzus hiánya hamar aggasztó méreteket öltött. A stabilizációt társadalmi támogatással végigvivő portugál-modell nem teljesült: a szocialista párt népszerűsége zuhanórepülésbe kezdett, elutasíttósága három hónappal megválasztásuk után már a szélsőjobboldali radikálisokénál is nagyobb lett. A kormány első száz napja sajátos egyvelege volt kapkodó intézkedéseknek és a nem egyértelmű kommunikációnak. A kormányfő tempója ugyanolyan követhetetlen volt a szocialista frakció számára, mint a száz lépés program idején. A Bokros-csomag következményeinek rémképe a határozott cselekvést politikai ámokfutással torzította. A kormányfő a szükségszerűséget összekeverve személyes ambícióival túl sok mindenhez akart egyszerre hozzájárulni, a vizitdíj és betegápolási díj bevezetésével figyelmen kívül hagyta a magyar sajátosságokat. A program erőteljesen szem előtt tartotta a pártpolitikai érdekeket. A nagy ráfordítást jelentő 13. havi nyugdíj nem került visszavonásra, biztosítva ezzel a szocialisták törzsszavazóit. A nagy sebbel-lobbal meghozott intézkedések közül később lehet, hogy nem egy korrigálásra fog kerülni, ami még jobban kikezdheti a szocialisták megkopott hitelességét. Ebben az örületes hajszában a kisebbik koalíciós párt sem tudott alternatívát állítani, s vált minden eddiginél jobban a koalíció kiszolgálójává. Ezzel a jövőbeni parlamenti létét ezzel még nagyobb veszélybe sodorta.

A társadalomban levő tehetlenségi erők mozgásba lendültek. A szokásos forgatókönyv szerint választók százezrei előbb elbizonytalanodottak, majd a megszorításokat nem ígérő ellenzékhez pártoltak. Ebben a bal és jobb oldali elkötelezettséget nehezen értelmezni tudó országban a felelőtlenség és értetlenség vált egyszerre uralkodóvá. A szocialisták néhány bátortalan magyarázó kísérlete után kiszivárgott a miniszterelnök beismerő beszéde.

A Gyurcsány-beszéd kiszivárgása a botránypolitizálás új fejezetét nyitotta meg a politika történetében. Az új helyzet a jóléti paradoxont a szükség-paradoxon dilemmájával váltotta fel. A hazugság és a tétlenség bűnét elkövető politikus önmagával és a programjával is hiteltelenné válik, ezért le kellene mondania, de jelen pillanatban egy előre hozott választás csak tovább mélyítené az elhúzódó társadalmi és gazdasági válságot. A miniszterelnök leváltása népszerűségét tekintve amúgy is romokban heverő baloldalnak nem volt érdeke.

Gyurcsány Ferenc maradása már az első napokban sem volt kérdéses. Számos tényező utalhat arra – például magának a miniszterelnöknek a Népszabadságban pénteken megírt, de csak a botrány kirobbanását követő hétfőn megjelent cikke – hogy mindkét oldalnak volt ideje felkészülni az ügyre való reagálásra. Ezzel szemben a kiszivárgott beszéd és annak kommunikálása után a radikálisok egy része tűrőképessége határához érkezett.

A kétpártrendszer kialakulása

Eljutottunk a lényegi kérdéshez. A jelenleg is fennálló politikai megosztottság állapota az ezredforduló óta tart. A társadalom erőteljes átpolitizálódása az Orbán kormány idején kezdődött, de idáig még nem volt példa többszöri utcai atrocitásokra. Mi lehetett hát az oka az indulatok ilyen mértékű elszabadulásának?

Egy társadalomban mindig feszültséget okoz, ha megközelítőleg két nagy tábor áll szemben egymással. A mai Magyarország minden eddiginél erősebben halad afelé, hogy valódi kétpártrendszer legyen. A liberálisokat és a mérsékelt konzervatívokat rendre a nagy pártok szavazói segítik át a parlamenti küszöbön, hogy a megfelelő oldalra adott voksuk ne vesszen el. A rendszerváltás óta hagyományosan meglevő szélsőbal- és szélsőjobb oldal támogatottsága szinte teljesen elolvadt, híveik nagy többségben a két nagy párt táborát gyarapítják. A parlamenten kívüli pártoknak – részben a pártfinanszírozási törvény miatt – minimális az esélye a mandátumszerzésre. A kormánypárt és ellenzék a szavazók majd 9 tizedének bizalmát birtokolják. Ebben a kiélezett helyzetben a különböző politikai irányzatok összerosódnak, értelmezhetetlenné válnak.

A két nagy párt politikája között nincsenek akkor ellentétek, amelyek indokolnák az ilyen mértékű megosztottságot. A kialakult kvázi-kétpártrendszer szükséges, de nem elégséges feltétele az érzelmek eszkalálódásának. A mai magyar társadalomban azonban minden eddiginél erősebb a személyi kultusz jelenléte. Egy intézmény, egy szervezet vagy egy párt iránt nem lehet érzelmeket táplálni. Lehet politikájával egyet érteni vagy elutasítani azt. Szeretetet vagy gyűlöletet csakis személyek iránt lehet érezni. Az érzelmek azonban irracionális dolgok, s korlátozzák a józan eszt. Ebben az esetben hajlamosak olyan dolgot is elfogadni politikustól, legyen az a hazugság vagy erőteljes populizmus, amely normál körülmények között elfogadhatatlan lenne. Hozzá kell tenni, hogy a társadalomban a személyi kultusz kialakítása szükségszerűen magával hozza annak „ellenkultuszát”. A '90-es évek elején a Csurka István körül kialakuló maroknyi ember fanatizmusára a társadalom az őt támogató párt kiközösítésével válaszolt. Ekkor ezek az automatizmusok még normálisan működtek. Ez azonban az Orbán-kormány megjelenésével megváltozott.

A hányattatott sorsú jobboldal hajlamosabb volt arra, hogy identitását egy emberen keresztül lássa. Öntudatát azzal is igyekezett erősíteni, hogy ezer szállal kötődött és sajtótított ki olyan, szintén irracionális értékeket, mint a vallás vagy a határon túli magyarokhoz való kötődés. Így lett a magyar politika legmeghatározóbb szereplője az ezredfordulótól Gyurcsány Ferenc megjelenéséig Orbán Viktor. Az egységes jobboldal megteremtése után érzelmi alapot és víziókat adott saját táborának. A jobboldali komplexusokból adódóan ezen érzelmek a másik oldal számára negatív üzeneteket is hordoztak. Ez az új jelenség így magával hozta azt is, hogy bizonyos társadalmi csoportok kiközösítve érezték magukat ebből. A csoportok a kiközösítésre Orbán Viktor leváltásával adtak választ. Az indulatok ekkor még nem szabadulhattak el igazán, hiszen a személyi kultusz 2002-ben még mindig csak az egyik oldalon volt jelen.

A vezérkultusz kialakulása a történelem során mindig egysíkúvá tette az azt kialakító szervezetet. A magyar társadalom az általa szükségszerűnek tartott erős politikai tömbök mellett, pártjaik sokszínűségét is igényli. Az MSZP és a Fidesz tömegpárti jellegűknél fogva a társadalmi csoportok többségét szólaltatják meg. Ez újabb ellentmondáshoz vezet el

bennünket. A választói felé sokszínűséget mutató párt elméletileg több embert tud elérni, de szavazói kevésbé lesznek fegyelmezettek. A jobboldal sokszínűségét a kispártok bekebelezése és az Orbán-kultusz kialakulása tette zárójelbe. A baloldalon a változatosságot politikusaik különféle, olykor egymásnak ellentmondó véleményével jelenítik meg, mint ahogy ezt tette a 2004-es kettős népszavazás során is. (A sajtó ezt szokta az MSZP-s politikusok közötti „kibeszélésnek” nevezni.). Bár a 2006-os választások során az MSZP sokszínűségét félretéve minden addiginál fegyelmezettebb tábor tudhatott magáénak, győzelme után a korábbi látszategység hamar felbomlott.

Az előző ciklusban a jobboldalon Orbán kultuszát azzal is igyekezett biztosítani, hogy a ciklus nagy részében lényegében kivonta magát a parlamenti politizálás keretei közül. A kormánypártok szűk többsége, valamint a radikalizálódó konzervatívok nagyarányú vezetése csak erősítette a szocialista frakció soraiban az Orbán visszatérése miatti beteges félelmet. A frakcióban levő pánik, és az EP választások elvesztése megtette a maga hatását. Medgyessy Péter távozása után a szocialista „árokbetemetés” kísérlete véget ért.

Gyurcsány Ferenc már tudatosan építette fel maga és pártja image-át. 2004-es kormányalakítása után hosszú hónapokig szinte egyedül uralta a politikai közbeszédet. A választások elvesztésétől féltő szocialisták készségesen kiszolgálták a miniszterelnök hatalmi törekvéseit, s követték ki a „gyurcsányizmus” felé vezető utat. Zavargások még ekkor sem voltak, de a 2005 februárjában lezajlott gazdatüntetés, már előre vetítette ezek árnyékát. Innentől számíthatjuk az „anti-gyurcsányizmus” megjelenését.

Megtört pályák

A választások megnyerése után, a nyilvánosságra került beszéd megtörte a miniszterelnök addig felfelé ívelő pályáját. Hogy ez mégsem vezetett bukásához, az elsősorban a kontrolljukat elvesztő randalírozóknak, valamint szükséghelyzetben a józanság helyett radikalizmust mutató ellenzéknek köszönhető. Az is nyilvánvaló azonban, hogy az előbb említett randalírozók számára valóban a miniszterelnök személye vált nemkívánatossá. Ezt a tenni akaró, s ellentmondást nem tűrő, de sokszor ellentmondásos személyiséget a jobboldal egy részén ma ugyanazon gyűlölet és elutasítás fogadja, mint riválisát a baloldalon. Az MSZP jelenére ugyancsak rányomja bélyegét Gyurcsány Ferenc személyisége. Megjelenésével, fellépésével, s nem utolsósorban a Fidesz felett aratott egyértelmű győzelmével önbizalmat adott pártja számára. Személyisége sok baloldali szavazó számára ma vonzóbb alternatíva, mint elődei közül bárkié. Kvalitásaival és tenni akarásával új erőt lehelhet a baloldalba. Mégis az általa informálisan vezetett párt, megerősödésével együtt elindult az erkölcsi romlás útján. A költségvetés adatainak értelmetlen eltitkolása a szocialistákra a hatalmi visszaélés árnyékát vetette. Az MSZP elnöki posztjának tényleges megszerzésével feltehetően pártját is átformálná, amely akarva-akaratlanul is egyenes utat jelentene egy baloldali vezérkultusz kialakulásához.

A Fidesz jelene Orbán Viktor személyes tragédiája. Híveinek tábora 2002-ben volt a legnagyobb és legegységesebb, azóta személyes vonzereje megkopott. A kétszeri választási vereség után egyre radikálisabb javaslatokat tesz, s kacsingat az őt még mindig „vezénylő tábornokként” tisztelő szélső jobboldal felé. A sokak által „Orbáni taktikának” aposztrofált politizálás nem létezik többé. Megnyilvánulásai egyre inkább ad hoc jellegűek, táborát személyének szimbolikája és a Gyurcsány iránt érzett ellenszenv tartja össze. Frakciója gyakran visszafogja, ezért nem tehát mást, minthogy „elmegy a falig”. Kettős kommunikációjával próbálja összetartani táborát, a béke fehér szalaga alatt zsarolva meg rivalisa által vezetett kormányt. Orbán eltávolítása a jobboldal éléről szükségszerű lenne, de szimbolikus jelentőségű személyének eltűnésével féltő hogy a jobboldal visszasüllyedne önmarcangoló egykori önmagához. A Gyurcsány Ferenc által kialakult „ellenkultusz”

azonban az Orbán utáni jobboldalnak is táptalajt adhat.

A miniszterelnök választói tévesztése együtt járt a válságjelenségek megmutatkozásával. A mai Magyarországon kormány és ellenzék, állam és társadalom sokszor még mindig az ún. „gulyáskommunizmus” hamisságában él. A magyar társadalom valóságérzékelése megbicsaklott. Sokszor a kisebb átalakításokat is elutasítják, miközben a hatalmon levőktől, legalábbis szavakban, kormányzást várnak. A kormányzást sokan jólétük növekedésével, nem pedig ésszerű átalakításokkal képzelik el. A „nyugat-európai” bérekhez való felzárkózás a magyarok régen dédelgetett álma, még inkább vágyálma. Választott politikusaik, kik mesterségüket többségében szintén az előző rendszerben tanulták, időről-időre készségesen kiszolgálják ezen álmokat, ígéretekkel, száz napos programmal.

Ma Magyarország az új tagállamok között egyre jobban háttérbe szorul. Fejlődési üteme elmarad a kívánatostól, változtatások híján könnyen újra odakerülhet az ország, ahol a Bokros-csomag bevezetése előtt volt. A változtatások, s az azt végrehajtó kormányzati erők támogatása mindenképpen üdvös volna, legyen szó akármilyen színezetű kormányról. Az egészségügy, mint Magyarország legbetegebb ágazatában állandóan szeretnének színvonal növekedést elérni. Ez azonban eddig sem sikerült pusztán a támogatások növelésével. Az sem biztos, hogy a súlyponti kórházak létrehozásával sikerülni fog, mégis meg kell próbálni! A magyar társadalomnak pedig alkalmazkodnia kell a változáshoz és változtatáshoz. Az alkalmazkodás helyett azonban elsősre az elégedetlenség és zavargások kerültek előtérbe. Utólag visszanézve, bármennyire is furcsán hangzik, azt mondhatjuk: szerencsére. A társadalom józanságának köszönhetően úgy tűnik, hogy az indulatok inkább megrémítették az embereket, s miután ezek leginkább az amúgy is népszerűtlen szélsőjobboldalhoz kötődtek, egyelőre kifulladás. A politikai közhangulat fagypontra süllyedése után novemberre lassú visszakapaszkodás, és a jobboldal differenciálódása – az MDF megerősödése – kezdődött meg. A reformok folytatódhatnak.

Összegzés

A mai Magyarország mind gazdaságilag, mind politikailag súlyos problémákkal küzd. A kettős hatalom korszakában mindenki lassan ébred mély álmából. Az évek során virtuálisan egyre közeledő cél valóságosan talán sosem tűnt ilyen távolinak, mégis az átalakítások és reformok kezdetével egyben közeledni is látszik. Magyarország 16 év után először szánta rá magát ilyen mértékű átalakításokra. Az egyre fokozódó szükségszerűség és a jelenlegi kormányzati hozzáállás megváltoztathatja ezt az országot. Mégis a 2002-es jobboldali víziókhöz hasonlóan felépített politikára lenne ahhoz szükség, hogy a lakosság jelentősebb hányada elfogadja a szebb jövőre építő realitásokat. Egy azonban biztos: a reformoknak mindenképpen folytatódniuk kell. Korrigálni és kormányt váltani később is lehet, de a lehetőség elkezdni most adott. Ha tovább halogatjuk, csak még nehezebb lesz. Talán most már tényleg a békés építkezés hónapjait, éveit élhetjük. Legalább ebben legyen társadalmi konszenzus.